

Список літератури

1. Про страхування: Закон України: [від 04.10.2001 р. (з наступними змінами і доповненнями)] // Голос України. – 2001. – 7 листопада.
2. Богинская З.В. Методологические аспекты формирования достоверной финансовой отчетности: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / З.В. Богинская; Новосибирская государственная академия экономики и управления. – Новосибирск, 2004. – 191 с.
3. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 2005. – 496 с.
4. Александрова М.М. Страхування: навч.-метод. посібник / М.М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
5. Буханець Д.Г. Облік та звітність у страхових компаніях (методологічні та організаційні аспекти): дис. ... канд. экон. наук: 08.06.04 / Д.Г. Буханець; Київський національний економічний університет. – К., 2000.
6. Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: [від 17.12.2004 р. № 3104 із змінами].
7. Про затвердження Правил розміщення страхових резервів із страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: [від 26.11.2004 р. № 2875 із змінами].

УДК 658.155:005.52

Білозерова Н.І. (ДонНУЕТ, Донецьк)

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто проведення діагностики фінансового стану підприємств туристичного бізнесу. Обґрунтовано необхідність удосконалення діагностики діяльності туристичних підприємств. Рекомендовано впровадження діагностики у практику діяльності туристичних підприємств.

Ключові слова: *діагностика фінансового стану, платоспроможність, оцінка, аналіз.*

Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств у підготовці та прийнятті управлінських рішень. Ефективність рішень багато в чому залежить від об'єктивності оцінювання сучасного і очікуваного фінансового стану підприємства.

Для ефективного управління розвитком підприємств необхідно мати уявлення не тільки про поточний стан, результати господарської діяльності, тенденції, закономірності та характер змін, що відбуваються. У цьому випадку діагностика являє собою ефективний інструмент для інформаційно-аналітичного забезпечення управління розвитком діяльності підприємств туристичного бізнесу.

Її результати є основою для прийняття стратегічних і тактичних управлінських рішень.

Останнім часом фахівці звертають увагу на необхідність зміни підходів до оцінки результатів діяльності підприємств і перспектив їх розвитку. Розробка загальнометодологічних та окремих аспектів проблеми діагностики фінансового стану підприємств найшла відображення у працях Є.Є. Іоніна [6], Л.А. Костирко [5], І.В. Савицької [8], О.О. Соболевої, І.І. Соболева [2], А.Д. Шеремета, С.І. Шкарабана [7]. Але роботи їх обмежені певним аспектом діяльності або критерієм оцінки: конкурентоспроможності, фінансової стабільності, надійності його як партнера. Визначаючи загальний стан економічного розвитку підприємства, бажано враховувати різні аспекти діяльності та складові його потенціалу з урахуванням особливостей виду діяльності.

Тому метою статті є оцінка сучасного стану фінансової діагностики діяльності підприємств.

В економічній літературі немає однозначної думки у визначенні поняття «діагностика» [5, с. 11-12], не визначено комплекс методів і прийомів її реалізації. У дослідженні діагностика визначається як процес, заснований на вивченні даних про фінансовий стан і результати діяльності підприємств у минулому з метою оцінки майбутніх умов і результатів їх діяльності. Це, у свою чергу, дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки факторів, характер порушень стабільної діяльності процесів на підприємстві, знижує ступінь ризиків і невизначеності, пов'язаних з прийняттям управлінських рішень на перспективу. Однак недостатньо мати висновки про стан діяльності підприємств, необхідні конкретні рекомендації, цінність яких полягає не в оцінці минулої діяльності підприємств туристичного бізнесу, а в недопущенні повторення помилок у перспективі. У зв'язку з цим своєчасне проведення діагностики фінансового стану дає можливість до моменту настання негативних тенденцій виявляти причини їх появи та вчасно на них реагувати.

Об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств туристичного бізнесу в ринкових умовах визначає такі значущі характеристики його діяльності, як платоспроможність і ліквідність, рівень фінансової незалежності, прибутковості, ділової активності. Податкоспроможність підприємств туристичного бізнесу є наслідком фінансового добробуту і має зв'язок з фінансовими показниками.

Джерелом інформації для оцінки фінансового стану підприємств є дані фінансової звітності. Відносні показники характеризують окремі звітні дані та пов'язують воєдино різні їх елементи, у результаті чого виникає можливість уявлення загальної картини діяльності у вигляді певної кількості ключових параметрів, що мають високий ступінь порівнянності. Аналіз показників діяльності конкретних підприємств дозволив одержати відповідь на запитання про наявність вузьких місць, а також сформулювати висновок про те, наскільки міцна виявлена нестабільність, якими методами її можна виправити, які слід прийняти управлінські рішення, спрямовані на поліпшення фінансового стану підприємств.

Для виконання діагностики фінансового стану використані дані підприємств туристичного бізнесу Донецької області: ТОВ «Іліташ-Тур», ТОВ «Пас-

порт-Плюс», ТОВ «Детур», ТОВ «Дружба» і ЗАТ «Супутник-Донецьк». Загальною характеристикою цих підприємств є те, що вони працюють майже в однакових умовах, але мають різні за розміром капітал, витрати, фінансові результати.

Предметом і основними напрямками діяльності розглянутих підприємств є міжнародний і внутрішній туризм. У їх складі – послуги з розміщення туристів (бронювання номерів у готелях України та за кордоном), транспортні послуги, пропозиції турів за різними напрямками (відпочинок, лікування, навчання, шоп-тури, круїзи, дитячий відпочинок і т. ін.), організація екскурсійних програм, послуги різних видів страхування туристів і їх майна, бізнес-поїздки, сприяння в оформленні зарубіжних паспортів, одержання віз і дозволів у іноземних консульствах, консультаційні послуги, фінансові послуги (обмін валюти, обслуговування туристичних карт). Підприємства працюють на більшості сегментів ринку, що дозволяє задовольняти попит на всі види туристичних послуг. Поряд з масовими турами заможним клієнтам пропонується індивідуальне обслуговування (для VIP-персон, що включають екзотичні маршрути).

Підприємства працюють на основі партнерських угод із зарубіжними туроператорами, готелями, транспортними організаціями, підприємствами ресторанного бізнесу, підприємствами розваг. Розглянуті підприємства перебувають у стадії свого розвитку, тому що функціонують на ринку більше 10 років, що є показником для підприємств малого бізнесу. На підприємствах створена інформаційна система, що дає можливість клієнтові одержати достатній обсяг інформації для ухвалення рішення про вибір напрямку та конкретного туру. У зв'язку зі значним обсягом наданих туристичних послуг підприємства мають можливість встановлювати помірні ціни, використовуючи знижки для мінімізації вартості туристичного обслуговування.

Проведення оцінки стану фінансової діагностики діяльності підприємств туристичного бізнесу припускає характеристику поточного стану, визначення динаміки його змін, виявлення впливу різних факторів, оскільки від цього залежить виживання підприємств у ринкових умовах.

Особливістю структури майна досліджуваних підприємств є низька частка необоротних активів. Це пояснюється тим, що у підприємств туристичного бізнесу немає великої кількості необоротних активів. Тому в їх складі враховується лише вартість нематеріальних активів (ліцензії на здійснення туристичної діяльності та програмні продукти для ведення основної діяльності).

У структурі майна підприємств переважають оборотні активи, питома вага яких коливається від 34% до 93%. У складі оборотних активів висока частка дебіторської заборгованості (у середньому більше 60%), що пояснюється часовим фактором. Відомо, що тури формуються та реалізуються за кілька тижнів або місяців до початку подорожі, у зв'язку з чим виникає дебіторська заборгованість. У пік туристичного сезону (червень-серпень) частка дебіторської заборгованості у складі фінансових активів збільшується до 70%, а частка коштів знижується до 15%.

Для підприємств туристичного бізнесу характерні особливий склад і структура джерел формування майна. Структура джерел формування майна підприємств містить низьку питому вагу власних засобів у ТОВ «Іліташ-Тур»,

ТОВ «Дружба» і ТОВ «Паспорт-Плюс» (відповідно 23%, 22% і 12%). У ЗАТ «Супутник-Донецьк» мало місце збільшення абсолютного розміру власного капіталу на 125,9 тис. грн за рахунок збільшення суми нерозподіленого прибутку і відповідно відбулося невелике збільшення частки власних засобів на 0,2%. Позикові кошти представлені поточними зобов'язаннями. У свою чергу, у складі поточних зобов'язань переважає кредиторська заборгованість. Так, для ТОВ «Паспорт-Плюс» вона становить 87%, ТОВ «Дружба» – 77%, ТОВ «Детур» – 34%, що впливає на майнове становище, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість підприємств. Діагностика значення показників позикового капіталу досліджуваних підприємств свідчить про зменшення кредиторської заборгованості. Це можна розглядати як позитивну тенденцію, що приводить до прискорення оборотності коштів, що підвищує ефективність діяльності підприємств.

В умовах ринку стратегія розвитку підприємств туристичного бізнесу повинна забезпечувати безперервне підвищення фінансової стійкості. Фінансова стійкість підприємств туристичного бізнесу залежить від оптимальної структури джерел капіталу, при цьому основною умовою є раціональне використання обігових коштів.

Використовуючи інформацію про діяльність підприємств проведемо ретроспективний аналіз основних показників діяльності підприємств туристичного бізнесу за 2008-2010 рр. Групування показників фінансово-господарської діяльності з метою попередньої діагностики їх фінансового стану наведено в таблиці 1.

Збільшення частки власного капіталу мали ТОВ «Дружба» і ЗАТ «Супутник-Донецьк» (відповідно на 3% і 1%). Це привело до зменшення залежності підприємств від зовнішніх джерел фінансування. Про зменшення такої залежності та зростання фінансової стійкості зазначених підприємств свідчить зниження коефіцієнта фінансової залежності. Рекомендоване значення коефіцієнта автономії (незалежності, концентрації власного капіталу) становить 0,5. На розглянутих підприємствах частка власних засобів фінансування вкрай мала, хоча в динаміці спостерігається зростання. Значення показників коефіцієнта автономії ТОВ «Детур», ТОВ «Іліташ-Тур» і ТОВ «Паспорт-Плюс» не відповідають нормативним, тому підприємства не можуть покрити позиковий капітал своїм власним. Чим вище значення цього показника, тим більш стабільнішим є фінансове становище, тим воно незалежніше від зовнішніх джерел. За умови фінансової стійкості підприємства можуть витримати зміни ринкової кон'юнктури та не стати на межу банкрутства.

Тенденція до збільшення коефіцієнта маневреності власних обігових коштів у динаміці у ТОВ «Дружба», ТОВ «Іліташ-Тур» і ЗАТ «Супутник-Донецьк» (відповідно на 11%, 22% і 2%) позитивно характеризує здатність підприємств підтримувати рівень власних обігових коштів і поповнювати їх за рахунок своїх джерел, що свідчить про поліпшення фінансового стану підприємств.

Таким чином, ступінь залежності підприємств туристичного бізнесу від зовнішніх джерел фінансування в комбінації з оцінкою забезпеченості власними обіговими коштами свідчить, що тільки ТОВ «Дружба» і ЗАТ «Супутник-Донецьк» мають достатній рівень стійкості фінансового стану.

Таблиця 1 – Система показників діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств туристичного бізнесу Донецької області за 2008-2010 рр.

Підприємство	Рік	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт фінансової залежності	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Коефіцієнт фінансового ризику	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт покриття	Робочий капітал	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації послуг
ТОВ «Іліташ-тур»	2008	-0,2	-4,8	-1,1	5,8	0,1	0,7	0,8	-499,1	2,9	2,3	3979,9
	2009	-0,3	-3,6	-1,0	4,6	0,1	0,7	0,7	-462,7	3,1	2,3	5416,2
	2010	-0,2	-4,4	-1,3	5,4	0,1	0,8	0,7	-450,7	7,6	5,6	10650,4
ТОВ «Паспорт-плюс»	2008	0,7	1,4	0,6	0,4	0,8	2,4	2,7	15,1	21,6	8,9	285,1
	2009	0,3	3,1	0,9	2,0	0,7	1,3	1,4	14,2	30,7	11,1	558,1
	2010	0,1	8,2	-0,3	7,2	0,0	0,9	1,0	-2,1	6,7	5,4	233,9
ЗАТ «Супутник-Донецьк»	2008	0,9	1,0	0,3	0,0	35,9	9,2	9,4	71,9	90,3	23,7	243,9
	2009	0,9	1,0	0,9	0,0	27,2	27,6	27,6	298,2	145,2	38,3	377,6
	2010	0,9	1,0	0,9	0,0	26,5	28,5	28,4	409,6	33,6	41,3	539,4
ТОВ «Детур»	2008	0,7	1,1	-0,1	0,3	0,1	0,8	0,8	-1,8	16,0	15,8	389,6
	2009	0,7	1,4	0,2	0,4	0,2	1,4	1,4	11,7	107,8	110,4	2242,8
	2010	0,6	1,5	-0,1	0,5	0,1	0,9	0,9	-0,3	12,9	14,3	361,2
ТОВ «Дружба»	2008	0,1	7,7	0,4	6,8	0,1	1,1	1,1	22,3	6,7	6,7	1947,4
	2009	0,2	5,0	0,6	4,0	0,2	1,1	1,1	27,9	7,1	7,1	1903,0
	2010	0,2	4,5	0,7	0,3	0,2	1,2	1,2	31,8	10,9	11,5	1964,4

ТОВ «Детур», ТОВ «Іліташ-Тур» і ТОВ «Паспорт-Плюс» значною мірою залежать від зовнішніх джерел фінансування, що вказує на наявність проблем у процесі здійснення господарської діяльності й управління грошовими потоками цих суб'єктів.

Самостійним розділом у діагностиці фінансового стану підприємств є аналіз ліквідності, який дозволяє встановити фінансові обмеження та необхідність оцінки їх платоспроможності. Під ліквідністю підприємств туристичного бізнесу розуміють наявність у підприємств обігових коштів у розмірі достатньому для покриття наявних договірних зобов'язань з постачальниками туристичних послуг.

Слід зазначити, що за аналізований період тільки баланс ЗАТ «Супутник-Донецьк» є абсолютно ліквідним, оскільки виконується умова А1 (кошти, фінансові інвестиції) \geq П1 (поточні зобов'язання). У інших підприємств ця умова

не виконується. Це пояснюється різницею між найбільш ліквідними активами (коштами) і поточними зобов'язаннями.

Брак коштів у підприємств на кінець 2010 р. було компенсовано надлишком активів групи А2 (дебіторською заборгованістю). Третя нерівність А3 (запаси) \geq ПЗ (довгострокові зобов'язання), для ТОВ «Дружба» перевірити не можна, тому що підприємство не має у своєму розпорядженні запасів, товарів внаслідок особливостей своєї діяльності. Для чотирьох інших підприємств наявність вільно реалізованих активів дозволяє дотримати умови. Нерівність А4 (необоротні активи) \leq П4 (власний капітал, забезпечення майбутніх витрат і платежів) виконується для ТОВ «Дружба», ЗАТ «Супутник-Донецьк» за аналізований період 2008-2010 рр., оскільки вартість необоротних активів зменшувалася швидше, ніж зростала сума джерел майна.

На кінець 2010 р. нерівність не виконувалася у ТОВ «Паспорт-Плюс», ТОВ «Іліташ-Тур», ТОВ «Детур», що свідчить про відсутність власного капіталу, який можна направити на формування оборотних активів. На кінець 2010 р. з'явився надлишок коштів у сумі відповідно 450,7 тис. грн, 2,1 тис. грн, 0,3 тис. грн, у зв'язку з тим, що вартість необоротних активів знижувалася швидше, ніж зростала сума постійних активів. З огляду на це слід зазначити, що сума перевищення власного капіталу над розміром необоротних активів може бути спрямована на покриття збільшення обігових коштів, що є критерієм платоспроможності підприємств.

У процесі діагностики виявлена негативна характеристика фінансового стану ТОВ «Іліташ-Тур», ТОВ «Паспорт-Плюс» і ТОВ «Детур». Для стабільної господарської діяльності необхідно, щоб розмір поточних активів був більше поточних пасивів. На кінець 2010 р. підприємства відчували потребу в коштах, що й пояснюється негативним розміром робочого капіталу, тому необхідно збільшувати поточні активи та зменшувати зобов'язання. Недотримання цієї умови може призвести до банкрутства.

ЗАТ «Супутник-Донецьк» і ТОВ «Дружба» за період 2008-2010 рр. мали позитивний робочий капітал. Відзначається його зростання відповідно на 37% і 13%. Це вказує на збільшення цими підприємствами суми власних обігових коштів та про можливість не тільки покривати поточні зобов'язання, але й розширювати свою діяльність за рахунок власних коштів.

Для якісної оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств проведені розрахунки аналітичних показників. Зокрема, достатній рівень ліквідності протягом 2008-2010 рр. мало ЗАТ «Супутник-Донецьк», а також у 2008 р. ТОВ «Паспорт-Плюс».

У підприємств ТОВ «Іліташ-Тур» і ТОВ «Детур» у 2010 р. спостерігалось зниження значення коефіцієнта покриття (відповідно до 0,75% і 0,98%). У ТОВ «Дружба» значення коефіцієнта покриття в 2010 р. порівняно з 2010 р. зросло з 1,1% до 1,2%. Однак, це нижче припустимого значення, а отже, розглянуті підприємства, крім ЗАТ «Супутник-Донецьк», за аналізований період 2008-2010 рр. не мали у своєму розпорядженні достатню суму обігових коштів для погашення своїх короткострокових зобов'язань. У цілому динаміка зміни показників по досліджуваних підприємствах стабільна.

На підставі діагностики динаміки коефіцієнтів швидкої ліквідності можна відзначити, що в усіх досліджуваних підприємств значення цього показника вище нормативного 0,7-0,8. Високий рівень платоспроможності має ЗАТ «Супутник-Донецьк» (28%), що свідчить про порушення структури капіталу та не-ефективне використання обігових коштів. Таке різке збільшення викликане зростанням найбільш ліквідних активів – коштів і їх еквівалентів – на 304,4% за період 2008-2009рр. і незначним збільшенням, а саме на 8,8%, термінових зобов'язань. Достатній рівень платоспроможності та ліквідності мали в 2010 р. ТОВ «Іліташ-Тур» (0,76%) і ТОВ «Дружба» (1,2%). Менш значні відхилення коефіцієнта швидкої ліквідності від нормативної величини спостерігаються у ТОВ «Паспорт-Плюс» і ТОВ «Детур» (відповідно 1,03% і 0,45%), причому має місце зниження цього показника в цілому за досліджуваний період.

В 2010 р. максимальне значення цього показника (26,54) має ЗАТ «Супутник-Донецьк», а підприємства ТОВ «Дружба», ТОВ «Детур» і ТОВ «Паспорт-Плюс» мали дуже низькі значення показника абсолютної ліквідності (відповідно 0,002, 0,03, 0,01). Це свідчить про зменшення коштів в обороті підприємств порівняно з 2009 р. Наслідком цього стало збільшення заборгованості підприємств по поточних зобов'язаннях, що розглядається як негативна тенденція.

Таким чином, результати діагностики дозволили виявити як позитивні, так і негативні ознаки, притаманні їх поточному стану, а також оцінити, як можна усунути виявлену нестабільність.

Наочність сприйняття показників забезпечується, з одного боку, оцінкою економічного потенціалу (оцінка майна підприємства, його кількісного і якісного стану та структури), а з іншого – оцінкою результатів фінансово-господарської діяльності (тобто заходів, які змінили майновий і фінансовий стан підприємств туристичного бізнесу).

Список літератури

1. Менеджмент туризма. Туризм как объект управления. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 302 с.
2. Соболева Е.А. Финансово-экономический анализ деятельности туристической фирмы: учеб.-методич. пособие / Е.А. Соболева, И.И. Соболев. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 128 с.
3. Козырева Т.В. Управленческий учет в туризме / Т.В. Козырева – М.: Финансы и статистика, 2005. – 160 с.
4. Чернов В.А. Экономический анализ: торговля, общественное питание, туристический бизнес: учеб. пособие / В.А. Чернов; под ред. М.И. Баканова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 686 с.
5. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія / Л.А. Костирко. – Луганськ: СЛУ ім. В. Даля, 2004. – 240 с.
6. Ионин Е.Е. Система показателей оценки имущественного положения предприятий: монография / Е.Е. Ионин. – Донецк: Юго-Восток, 2006. – 431 с.
7. Савицька І.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / І.В. Савицька. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2009. – 662 с.